ZBIVANJA

Marinko M. Vučinić
publicista, Beograd

O RAZARANJU INTELEKTUALNE ZAJEDNICE

Ubi spiritus ibi libertas
(Gde je duh tu je i sloboda)

"Ljudi koji su se šezdesetih i sedamdesetih godina okupljali oko Srpskog filozofskog društva, Udruženja Književnika Srbije, Sociološkog društva Srbije, časopisa *Filozofija*, *Praxsis*, *Delo*, *Književne novine*, *Gledišta*, *Polja*, Korčulanske letnje filozofske škole, Zimskih filozofskih susreta Srpskog filozofskog društva, Stražilovskih susreta, Ateljea 212, Kino-kluba 'Beograd', listova *Student*, *Vidici*, *Susret*, kućnih otvorenih univerziteta i drugih središta okupljanja disidenata i kritičke inteligencije, činili su prepoznatljivu ljudsku i inelektualnu zajednicu koja je u svom vremenu branila već pomenuti Salutijev program, tj. trajne vrednosti nepatvorenog humanizma i svake obnove ljudske zajednice. Oni su razvili osobenu kulturu otpora, koja je pred silama staljinističke represije i tiranije, u jugoslovenskoj verziji branila dostojanstvo, ljudsko i misaono, slobodu ,pravo na razlike, pravo na istinu, ljudska prava i smisleni život. U ime liberalnih vrednosti branjena je vera u neotuđiva prava pojedinca da se u celini ostvari kao suverena racionalna individua. U ime svestranosti i punoće života, kao suštinskog cilja filosofije i kulture – a posebno književnosti – zahtevalo se življenje u istini i slobodi."

Ovako je u knjizi *Za Novo prosvetiteljstvo* pisao Trivo Inđić o duhovnoj situaciji otpora šezdesetih i sedamdesetih godina, u vreme vladavine jednopartijskog socijalističkog sistema. Suština tog otpora i buntovništva bila je sadržana u mukotrpnom stvaranju intelektualne i ljudske zajednice kritičkih intelektualaca i političke i idejne alternative tadašnjoj represivnoj ideološkoj koncepciji društva. Biti kritički intelektualac u tom teškom vremenu pretpostavljalo je pre svega spremnost da se za život u istini i slobodi plati najteža cena i podnesu velike žrtve. Jedino tako se i moglo pripadati pokretu kritičkih intelektualaca. To je bilo vreme kada su ideali ljudske slobode prožimali intelektualnu delatnost. Danas su to gotovo nestvarna vremena jer više ne postoji ni jed-

na ideja oko koje bi se mogli okupiti najznačajniji intelektualni i idejni potencijali naše razbijene i posustale intelektualne zajednice. Ona je definitivno razorena, ne postoje društvene, socijalne, a ni idejne pretpostavke da ona bude iznova uspostavljena.

Delujući ranije sa margine našeg društva, ona je imala oreol buntovništva, otpora i težnje da se neprestano pomeraju granice vladajućeg ideološkog sistema. Upravo je pomeranje granica i osvajanje novih prostora slobode istraživanja i javnog govora označavalo suštinu postojanja tadašnje intelektualne zajednice. Pod njenim idejnim i intelektualnim okriljem stasala je i razvijala se generacija koja u velikoj meri i čini okosnicu savremene društvene i političke elite.

Zašto se danas, kada očigledno postoje mnogo bolje i povoljnije mogućnosti i pretpostavke za postojanje ozbiljne intelektualne zajednice, više ne javlja stvarna potreba za njenim funkcionisanjem i delovanjem? Paradoks je tim veći što su sredstva komunikacija neuporedivo pristupačnija, a mogućnost delovanja slobodnija i otvorenija. Da li to onda znači da se slobodna misao može razvijati samo u okvirima totalitarnog i ideologizovanog sistema, ili je tek u demokratskom društvu stvoren istinski prostor za njeno ispoljavanje i afirmaciju? Istina je da je društveni prostor otvoren, ali je u međuvremenu iščilela potreba za postojanjem intelektualne zajednice, ona je jednostavno nestala u vremenu opšteg razaranja i poništavanja temeljnih civilizacijskih vrednosti. Možemo se pitati da li se zbilja radi o duhu jednog vremena u kome je nestala potreba za ozbiljnim intelektualnim i idejnim angažmanom. Preovladao je površan i plitak pragmatični pseudopolitički pristup društvenim pitanjima, bez stvarne i utemeljene težnje da se ljudski angažman oplemeni idealima prometejstva i željom za promenom sveta.

Dominantni ton površnosti, banalnosti i isprazne politizacije snažno obeležava doba u kome živimo. Može se sa puno osnova reći da više i ne postoji realna potreba za stvaranjem i delovanjem inelektualne zajednice. Ne radi se ovde o nekakvoj nostalgičnosti za prohujalim vremenima, već o ukazivanju na prostu i tragičnu činjenicu da u našem društvu više ne postoji intelektualna zajednica kao osnovna pretpostavka za uspostavljanje ozbiljnog idejnog i političkog dijaloga o najvažnijim pitanjima društvenog života. Kultura skandala u kakvoj živimo pobrkala je štošta: paparaci su postali fotoreporteri, političari – estradni umetnici, estradni umetnici – intelektualci, primećuje s puno prava Gorčin Stojanović. Nije zato slučajno što na našoj političkoj sceni vlada razorna konfuzija u kojoj više ne postoji ni jedna ideja u kojoj je sačuvan njen osnovni smisao i dignitet.

Posledice ovakvog antiintelektualnog i antiidealističkog stanja su apsolutno razorne. Mi smo sredina u kojoj je 10% stanovništva učla-

njeno u biblioteku, knjige se štampaju u tiražima od nekoliko stotina primeraka, čitanost novina je najniža u Evropi, časopisi izlaze veoma retko i sporadično, mediji su preplavljeni senzacionalizmom i prizemnošću. Najnovija istraživanja o mladima daju izuzetno zabrinjavajuće podatke. "Dnevne novine ne čita više od polovine ispitanika, sa većim učešćem devojaka. Slabo čitanje dnevnih novina karakteristično je posebno za srednjoškolsku omladinu i grupu koja živi u gradovima sa više od sto hiljada stanovnika (osim Beograda), u kojima čak 65% ispitanika ne čita dnevne novine. Nedeljne novine i časopise ne čita dve trećine anketiranih, naročito srednjoškolaca, što će reći da ova grupa izuzetno retko koristi štampane medije za svoje informisanje (u Beogradu 73% mladih ne čita nedeljnike i časopise), Omladina najviše koristi elektronske medije, ali daleko više zbog zabave nego zbog informisanja." Već odavno ne postoje studentska i omladinska štampa, preplavljeni smo listovima za mlade koji se jedino bave svetom mode, tzv glamura, i životom velikih "zvezda". Banalnost i prizemnost su preplavile našu javnu scenu. Iz našeg javnog života jednostavno je nestala potreba za ozbiljnim i argumentovanim raspravama, za artikulisanjem novih i svežih ideja, za intelektualnim i društvenim angažmanom prožetim idealima ljudskog samooslobođenja, racionalnosti i slobode.

Tako smo se obreli u društvu u kome je surovo poništena svaka mogućnost za intelektualni angažman koji neće biti u službi ogoljene političke instrumentalizacije i svakodnevnih partijskih i političkih borbi. Postavlja se osnovno pitanje: kako može valjano funkcionisati jedno društvo bez uporišta u temeljnim idealima slobode i demokratije i ako je zatvoreno u svoj autarhični i plitki politički pragmatizam? Zato i ne treba da se čudimo što neprestano drastično opada poverenje u demokratiju kao izvorni politički i društveni ideal. Ona je tako izgubila i svoju osnovnu civilizacijsku sadržinu i suštinu. Izgubljena je temeljna potreba da društvene ideje budu zasnovane na političkim idealima i načelima koji im daju pun značaj i smisao. Stvorena je društvena klima u kojoj više nema mesta za ozbiljne, promišljene i racionalno zasnovane rasprave. Danas je ozbiljno ugrožena svaka seriozna misaona delatnost i ne postoji težnja da se svet promišlja iz pozicije osnovnih civilizacijskih načela i ideala. Da li smo svesni do koje mere je za naše društvo pogubno antiintelektualno stanje površnosti, plitkosti i banalnosti.

Kao valjanu ilustraciju navešću stav Zagorke Golubović, koja je pripadala intelektualnoj zajednici o kojoj je pisao Trivo Inđić. U nedavno objavljenom tekstu "Intelektualci u epohi pomerenih vrednosti" ona je iznela svoje stanovište o ulozi i angažmanu intelektualaca u savremenom društvu. "Budući da dominira tehnološka svest, potisnut je filozofski duh i time se može objasniti 'odsustvo antropološke pobune' (E.

Morin). Nedostaje elaborirana koncepcija i borba za moderne vrednosti u situaciji kada su se urušili svi veliki vrednosni sistemi i kada u vakuumu vrednosti anomija postaje opšte obeležje duhovne klime. Iz analize duhovne klime našeg vremena, koja obeležava pad filozofskog mišljenja i racionalnog uma u bujici formalizma, pragmatizma i utilitarizma, može se zaključiti da je položaj intelektualaca nepovoljan u pogledu ispunjenja njihove autentične uloge: stoga se sve veći broj intelektualaca angažuje u ulozi vođa političkih stranaka, u funkciji 'ideoloških mesija' određenih političkih moći, zatupljujući svoju kritičku funkciju. Ipak, glas nezavisnog intelektualca nije potpuno zamro i mnogi navedeni i drugi autori istrajno rade na osvetljavanju puta do istine, suprotstavljajući se novom autoritarizmu i moralnom i vrednosnom relativizmu i nihilizmu, nastojeći da revitalizuju borbu protiv diogmatizma, scijentizma i svih vidova fundamentalizma u cilju revalorizacije smisla života."

Da li danas možemo govoriti o idealu življenja u istini i slobodi? I najpovršniji uvid u našu svakidašnjicu jasno nam govori da sada više ne postoji nikakav prostor za ostvarivanje i afirmaciju bilo kakvog političkog i društvenog ideala, a ponajmanje ideala pravde i slobode. Međutim ostaje otvoreno temeljno pitanje: da li jedno društvo može da se razvija kao demokratska zajednica ako u njemu ne postoji stalno strujanje novih ideja i političkih alternativa? Zato nikada ne smemo da odustanemo od stvaranje nove intelektualne zajednice ma koliko to izgledalo anahrono i utopijski. Jedino reafirmacija istinskog intelektualnog angažmana može stvoriti pretpostavke za vraćanje osnovnim idealima slobode i demokratije.